

 dr Agnieszka Sikora

 dr Piotr Gorliński-Kucik, Instytut Literaturoznawstwa, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Śląski
piotr.gorlinski-kucik@us.edu.pl

ZNACZĄCA NIEOBECNOŚĆ

Pisarzy science fiction od początków istnienia tej konwencji interesowały przede wszystkim nauka, technika i technologie oraz ich wpływ na jednostki i społeczeństwa w bliższej lub dalszej przyszłości – a więc świat, który się jeszcze nie zdarzył. Kobiety nie stanowiły głównego tematu ich rozważań. Dlaczego? Dr Piotr Gorliński-Kucik, literaturoznawca, badacz literatury z kręgu science fiction, twierdzi, że ta konwencja jest stereotypowo męska, a nieobecność kobiet szczególnie w pierwszej fazie jej rozwoju wynika z konkretnych przyczyn.

Nieobecność kobiet w literaturze science fiction ma uzasadnienie w genezie tej konwencji. Niektórzy badacze twierdzą, że SF korzenie ma już w antyku – pewne jej elementy pojawiają się w *Metamorfozach* Owidiusza czy utworach Arystofanesa. Nurt, który znamy współcześnie, rozwinął się jednak na początku XX wieku. Sam angielski termin *science fiction* został spopularyzowany w latach dwudziestych XX wieku przez amerykańskiego wydawcę Hugona Gernsbacka. W 1926 roku ukazał się pierwszy numer „Amazing Stories”, pierwszego w historii pisma poświęconego fantastyce naukowej. Już same nazwiska autorów, którzy pojawili się w tym numerze, są znamienne, to m.in.: Juliusz Verne, Herbert George Wells czy Edgar Allan Poe.

Konwencja zaczęła się jako opowieści o majsterkowaniu, nauce, technologii, poruszała zatem tematy, które były stereotypowo zarezerwowane dla małych chłopców i młodzieży męskiej. W latach

20. i 30. XX wieku popularne magazyny science fiction w USA skupiały się na męskości, męskich bohaterach i wyolbrzymiały ich role w kreacji światów przyszłości, kobiety zaś przedstawiały w sposób, który dziś nazywamy seksistowskim. Od początku była to też proza męskich autorów. Co ciekawe, za „matkę założycielkę” nowoczesnego science fiction jest uznawana pisarka Mary Shelley, autorka *Frankensteina* (1818).

Pierwsze pisarki feministyczne, które pojawiły się na przełomie XIX i XX wieku, skupiały się na takich tematach, jak nierówność płci, rasy, seksualność czy rozrodczość. Niektóre z najbardziej znaczących dzieł feministycznej science fiction przepracowywały te tematy za pomocą utopii, pokazując społeczeństwo, w którym różnice między płciami lub nierównowaga sił między płciami nie istnieją, albo dystopii, prezentując światy, w których nierówności między płciami są nasilone, przez co wskazują

na potrzebę kontynuowania pracy feministycznej. SF okazała się bardzo przydatna do przedstawiania celów feminizmu: światów wolnych od seksizmu, w których wkład kobiet (w naukę) jest uznawany i doceniany, światów, które badają różnorodność kobiecych potrzeb i pragnień, oraz światów, które wykraczają poza płęć.

Lata 60. i 70. XX wieku to tzw. złote lata science fiction. To wtedy swoje największe dzieła opublikowali czołowi pisarze tego nurtu: Isaac Asimov, Arthur C. Clarke, Philip K. Dick, Arkadij i Boris Strugaccy, Stanisław Lem. W ich powieściach kobiece kreacje są jednak potwierdzeniem stereotypów i odzwierciedleniem patriarchalnego porządku społeczeństwa lub, jak w przypadku Lema, kobiety nie tylko nie są głównymi bohaterkami, ale w ogóle się nie pojawiają, a jeśli już się pojawiają, to są sfunkcjonalizowane, a nawet uprzedmiotowione. Zaczynają się jednak ukazywać inne powieści, ta-

kie jak Ursuli K. Le Guin, autorki książek science fiction i fantasy, z których wiele weszło do klasyki gatunku. Stworzyła cykle *Ziemiomorze* i *Ekumena*. W swoich powieściach często używała motywu kultur pozaziemskich, by wypowiedzieć się na temat kultury ludzkiej. Poruszała także temat istoty tożsamości płciowej, używając motywu androginicznej rasy w powieści *Lewa ręka ciemności* (ang. *The Left Hand of Darkness*). Takie zabiegi umieściły jej powieści w kategoriach feministycznej fantastyki naukowej. Pojawiła się także Joanne Russ, autorka m.in. powieści *The Female Man* i *We Who Are about To*, która stała się jedną z najbardziej znanych feministek w historii science fiction. Była nie tylko pisarką, ale również wykładowczynią akademicką i krytyczką literacką. W 1971 roku opublikowała artykuł *The Image of the Woman in Science Fiction*, wysuwając tezę, że w fantastyce naukowej nie ma kobiet, a wyłącznie ich wizerunki. Zwró-

ciła uwagę na brak refleksji nad rodziną, podziałem ról społecznych, seksualnością, tożsamością płciową – i to właśnie te tematy zaczęły pojawiać się w kobiecej odmianie science fiction w latach 70. i 80. XX wieku. Co ciekawe, w latach 70. pojawiła się feministyczna SF, która wprowadziła też do konwencji świadomość ekologiczną.

Listę autorek tego okresu dopełniają Octavia Butler i Margaret Atwood. Octavia Butler jest pierwszą docenianą i nagradzaną afroamerykańską pisarką science fiction, w powieściach prezentującą pogląd na ludzkość jako z natury ułomną przez swoją wrodzoną skłonność do hierarchicznego myślenia, która prowadzi do nietolerancji, przemocy, rasizmu, seksizmu, etnocentryzmu, klasizmu i wszystkich innych „izmów”. Najbardziej znanym utworem Margaret Atwood jest powieść *Opowieść podręcznej* będąca studium psychologicznym młodej kobie-

ty postawionej w ekstremalnej sytuacji życiowej. Totalitarne państwo powstałe w wyniku katastrofy ekologicznej jest symbolem patriarchalnej hegemonii, w której kobiety zostały całkowicie wykluczone ze sfery publicznej, a przy tym podzielone na kasty – żony, matki, kochanki, służące – i podporządkowane wykonywanej roli społecznej.

Wbrew pozorom science fiction jest konwencją konserwatywną, a wśród autorów wciąż dominują mężczyźni. Dr Piotr Goliński-Kucik proponuje, aby science fiction traktować nie tylko jako konwencję literacką, ale także sposób myślenia – krytyczny wobec teraźniejszości, technologii i przyszłości. Powinniśmy myśleć w stylu SF, czytać SF, bo to nas przygotowuje na jutro, pomoże przepracować świat, w którym funkcjonujemy, oswoić zmiany oraz pozwoli myśleć o przyszłości w otwarty sposób. W tym świecie nie może zabraknąć kobiet, ich punktu widzenia, emocji i potrzeb.